

رۆمان و ئازار: جیهانبینییا گه نجان پشتی هیرشا داعش، 2014 – 2017

ئهمین عهدولقادر عومەر

پشکا زمانێ کوردی، کۆلیژا زمان، زانکویا دهوک، هەریمما کوردستانی – عێراق (ameen.omar@uod.ac)

<https://doi.org/10.26436/2018.6.1.546>

وهەرگرتن: 2017/12/2017 په سه نه دکر: 2018/03 به لافکر: 2018/03

پوخته:

ئەقە قە کۆلینە بزافه که ژبو لیکۆلینا رۆمانا کوردی ئەوا پشتی هیرشا داعش بۆ سەر هەریمما کوردستانی (2014-2017) هاتییه به لافکر، ل ژیر کاودانین جفاکی - سیاسی یین تاییه. قە کۆلین هه ولدهت دیار بکهت کانی فان کاودانان چ کارتیکرن ل سەر جیهانبینییا نفیسەر و رۆمانین وان کریه. ژبو قی مه رمه می دوو رۆمانین نفیسهرین گه نج هاتییه وهرگرتن وهک سه مپل، (ناخین ده رزی) 2015 یا ئومید سه گفان و (نا ترا) 2017 یادیار ئه ره دنی.

ژبو ئەنجامدانا قی قە کۆلینێ ئەم دبیین یا فەرە تیۆرهک بهیته بکارینان کو گرنگی ب باکگراوه ندی جفاکی - سیاسی بدهت، داکو ئەنجامین قە کۆلینێ ل گورهی نارمانج و مه به ستین بۆ هاتییه دیارکرن ب ده ست بکه فن. تیۆرا ره خنه یی یا بونیادگه ربیا پیکهاته یی یا لۆسیان گولدمان ژوان تیۆرانه ئه وین په یوه ندیا ئەده بی ب جفاکی و دابیشین جفاکیه دیار دکهت. له وما ئەقە تیۆره هاتییه هه لبارتن ژبو ئەنجامدانا قی قە کۆلینێ، ل ب تنی قە کۆلین ل قه دیتنا جیهانبینییا هاتییه کرن. ئانکو دیتنن ره خنه یی یین گولدمانی د په رتووکا وی یا ژ هه موویان ب نافوده نگه ترا (The Hidden God - خوداوه ندی قه شارتی) هاتییه په ژراندن. یا زانایه کو ئەقە په رتووکا شه نگه ستی سه ره کیی تیۆرا وی یا بونیادگه ربیا پیکهاته ییه. ب پراکتیزه کرنا قی تیۆری، قه کۆلینێ ئەگه رین ل پشت جیهانبینییا تراژیدی و ره شبین د رۆمانین قی سه رده می تاییه تدا ژ پفاژو یا ملله تی کورد ئاشکرا کریه.

په یقیین سه ره کی: رۆمان، گه نج، جیهانبینی، شه ری داعش.

1. پيشه کی

په یداکر. ئەقە کاودانه د رۆمانین واندا هاتنه ره نگه دان و

جیهانبینییه کا ره شبینانه ب سەر به ره مه می واندا زال کر.

یا خویایه شه ری داعش کارتیکرن و کارقه دانین خوه یین به رچا ق هه بوون ل سەر ژيانا جفاکی و سیاسی یا خه لکی هه ری می. مامه ند رۆژه ئاماژی ب هنده ک زیانان دده ت ئه وین ب هه ری م و خه لکی هه ری می که فتین ژ ئەنجامی داگیرکاریا داعش. ژ وانا (ئا کامین ترسناکین ستراتیژی و سه ربازی. کو ئەو هیرشا داعش ل 3ی ته باخا 2014 کریه سه ر هنده ک ده قه رین هه ری می و داگیر کرین ب شه که ستنه کا سه ربازیا مه زن بۆ کوردان ده یته ل قه له مدان. قی په کی کارتیکرن ل سه ر نافوده نگی پيشمه رگه ی کر و دیار کر کو ده رگا یین حوکومداریی ل هه ری ما کوردستانی چ ستراتیژی ل ناوچین عه ره بی یین سوننی نین. ب گرۆقی وی یه کی چ ده زگه هین مینا هه والگیریا له شه کری و ئازانسا پاراستن و زانیاری و وه زا ره تین پيشمه رگه و نافخو یین هه ری می پيشبینییا فان هیرشان نه دکر) (رۆژه، 2016: 72-73). هه ر ژ زیانین مامه ند رۆژه (ه.ژ) ئاماژه پیکری ئەو زیان و ئەنجامین دلته زینین مروّقییه ئەوین کوردین ئیزدی کریه نارمانج، کو ب سه دان هزاران ئاواره و مشه خت بوون، هزاران کوردین ئیزدی ب ده ستین داعشان هاتنه کۆموژیکرن و چه ند هزار کچ و ژنن وان ب دیلی و ب نا قی که نيزه ره وانه ی بن خیفه تین ئەمیر و شه رکه رین

ئەقە قە کۆلینە بزافه که ژبو ژ نيزک خواندنا رۆمانین گه نجان ئەوین پشتی هیرشا داعش بۆ سەر هەریمما کوردستانی هاتییه نفیسین، کو قە کۆلین فۆکۆسی ل سه ر جیهانبینی (رۆیه العالم - The World Vision) یا نفیسەر و تیکستین وان دکهت ل گورهی ریباز و میتودا ره خنه یی یا بونیادگه ربیا ره خنه یی ب تاییهت دیتنن لۆسیان گولدمان. گولدمان (Goldman) (1975: 8 - 9) د بینیت کو ((پتیریا به ره مان د سوسیۆلۆژیا ئەده بیدا په یوه ندیه ک دامه زران دییه د ناقه را به ره مه مین ئەده بیین ژ هه مییان گرنگتر و هشیاریا کۆمه لی بی گرۆپه کی جفاکی تاییه تدا ئەو گرۆپی نفیسهری به ره مه می ئەندامی وی)). ئانکو ل گورهی دیتنن گولدمانی به ره مه می ئەده بی ده ربینێ ژ گرۆپه ک بان چینه ک جفاکی دیارکری دکهت. هه ر دیسان ئەو (ه.ژ: 134) دبیینت کو فۆرمی رۆمانی وهک به ره مه مه کی ئەده بی گریدانه کا ئیکسه ر د گه ل بونیادی ئابوری و کاودانین جفاکی هه یه. له وما گه نجین کوردا ب تاییهت گه نجین نفیسهر وهک چینه کا جفاکی یا تاییهت و ل سه رده مه کی پری گرژی و قه بران نه خاسم سه رده می دیاربوونا داعش و نه خو شبین ژ ئەنجامی هیرشا وان بۆ سه ر کوردستانی په یدا بووین هشمه ندیه کا چینایه تی یا تاییهت ل ده ق

داعشان كرن. قى يەكى زىانەكا مەزن گەھاندە ژىرخانا دىمۇگرافىيا شىنگال. ئەقە ھەمى ژىلى شەھىد بوون و برىندار بوونا نىزىكى دوو ھەزار پىشمەرگان كارتىكرن ل دل و دەروونى خەلكى كوردستانى كر. ل دومايى نقىسەرى (مامەند رۆژە) ئاماژە ب وان زىانان كرىە ئەوین ب ژىرخانا دارایی و ئابۇرىيا ھەرىما كوردستانى كەفتىن، ەك زىانین پەككەفتنا ەبەرھىنانا كشتوكالى و تەرش و كوالى ل وان دەقەرین ھاتىنە داگىر كرن كرن. ل فان دەقەران ب سەدان ھزار دونمىن كىلاى ب ھەرەچوون كو ب مىليونان دۆلاران دەپتە خەملاندن. ئەقە ھەمى يا ھەقدەم بوول گەل قەيرانا دارایی ل ھەرىمى. ئەقە ھەمى نەخۆشىپىن د فان سالاندا ژ ئەنجامى شەرى داعش پەيدا بووى جۆرە بىزارى و بى ئومىدىيەك ل دەقە خەلكى پەيداكر، كو بەرى ھىنگى ئەو خەك د بەرفرەھى و ئارامى و تەناھىيدا دژيان. تەخا گەنجان ەك چىنەكا ھەستىارا جفاكى خوە ەك قورىانپىن ئىكانە پىن قى رەوشى دىت، ژبەر بىكارىيا بەربەلاق د ناق ئەواندا سەرەراى ھەبوونا باوەرنامە و شىانان د بىاقىن جودادا. ژبەر خوە ل بەرنەگرتنا فان نەخۆشىان ب ھزاران گەنجان رىكا مشەختبوونا ژ دەرقەى وەلاتى گرت سەرەراى مەترسىپىن رىكى و نقۇبوون و بى سەرەوشوین بوونا ھژمارەكا زۆرا وان د دەريا ئىچەدا. ئەو گەنجىن نەقپايى يان ژى نەشايىن ژ وەلاتى دەرىكەفن ھزەكا رەشبىن ب سەر واندا يا زالبو ب رەنگەكى ژ چارەسەريان دىى ھىفیبوون، ب تايبەت گەنجىن بەھەريا نقىسپىن ھەى و بەرھەمىن وىژەبى د نقىسپن ئەقە مۆركا جىھانبىنى يا رەشبىن ب سەر بەرھەمىن واندا يا زالبە ب تايبەت ژى رۆماننقىس و چىرۆكفىسان.

ئەقە قەكۆلپنە خواندەنەكە بۆ رۆمانىن گەنجان ل دەقەرا بەھدىنان ب مفاوەرگرتنا ژ مپتۇدا بونىادگەرى يا پىكھاتەبى و ل بەرچاڧوەرگرتنا كونتىكىستى جفاكى و ئابۇرى و سىياسى بى ھەرىما كوردستانى د ناڧبەرا سالپن 2014 و 2017 دا - واتە ژ دەستپىكرنا شەرى داعش ھەتا رزگاركرنا تەق دەقەرپن كوردستانى. ب ئەنجامان قى قەكۆلپنى دى بۆ مە ديار بىت كانى شەرى داعش چ جۆرە كارتىكرن ل سەر جىھانبىنى يا رۆماننقىسپن گەنجىن دەقەرى كرىبە. دپتتا گەنجان بۆ ژيانى و رەوشا نە ئاسايى يا ھەرىمى چاوا ھاتىە گوھۆرىن و گەنج چ چارەسەرى دپىنن، يان ژى ئەگەر چارەسەرىا نەبىنن ژى ئەگەر چ نە؟ بارى ئابۇرى و سىياسى و جفاكى تا چ رادە كاتىكرن ل كەلواشەبى ھزرى نقىسەرىن گەنج كرىە و چاوا د ناق تىكىستپن واندا ھاتىە رەنگفەدان. زىدەبارى گرنگىا پراكىتیزەكرنا بونىادگەرىا پىكھاتەبى يا (لۇسىان گۆلدمان) ل سەر دوو رۆمانپن نوى پىن كوردى، ب تايبەت ژى بۆچوون و مپتۇدا گۆلدمانى يا رەخنەبى ئەو د پەرتووكا وى يا ب ناڧودەنگدا (خوداوەندى قەشارتى) ھاتىە پەىرەوكرن، كو ژبەر درەنگ وەرگىرانا وى بۆ زمانى عەرەبى پىرانيا رەخنەگرپن كورد ژى ئاگەھ ژى نەبوو. د ئەنجامدا ئەو لىكۆلپىنن د

قى بىاقىدا ھاتىنە ئەنجامدان ھەتا رادەبەكى ژ ئالىى مەنھەجىەتا پراكىتیزەكرنا بونىادگەرىا پىكھاتەبىفە كىماسى تىدا ھەبووینە. ەك يازانايە ژى پەرتووكا ناڧبرى بنەماپى سەرەكى بى قى رىبازا رەخنەبىبە.¹

2. تىۋر و مپتۇد

1.2. تىۋر:

بونىادگەرىا پىكھاتەبى رىبازەكا رەخنەبىبە گرنگى ب دەرووبەرى (كونتىكىست) د دەت. واتە پروسا ئافراندا بەرھەمى وىژەبى گرپندەت ب بونىادى ھەمى بى گرۇپەكى دەستىشانكرىفە د ناڧ جفاكىدا، (Omar، 2016: 17). لۇسىان گۆلدمان (1975: 158) د قى دەربارىدا دىژىت: ((پەيوەندىەكا موكوم يا ھەى د ناڧبەرا بەرھەمى ئەدەبى و گرۇپى جفاكىدا، ئەقە پەيوەندىبە يا ھەقۇبەت ل گەل پەيوەندىپن د ناڧبەرا ئەلمىنپن ناڧەكى پىن بەرھەمىدا و بەرھەمى بگشتى. ئانكو ەكھەفپىن ھەين د ناڧبەرا بونىادى بەرھەمى وىژەبى و بونىادى ھەمى بى گرۇپى جفاكى)). ب ئەقە تىۋرا خوە گۆلدمان كەتپە ژىركارىگەرىا جورج لۇكاشى ب تايبەت پەرتووكا وى (The Theory of the Novel - تىۋرا رۆمانى) د و بابەتپى پىكھاتەبىن كەلتورى ژىدا ئەوین جىھانبىنىپى پىكندىن تارادەبەكى مفا ژ تىگەھى بونىادپن ھەمى پىن ھىگلى وەرگرتىە (عيلان، 2008: 252). لى گۆلدمانى د تىۋرا خوە يا بونىادگەرىا شىا دپتپن خوە پىن تايبەت پىشكىش بكت سەبارە تىكىست و گرۇپى جفاكى نقىسەرى، جودا ژ ((وى مىكانىزما شىۋفەكرنا سوسپىۋلۇژىيا ئەدەبى يا بەربەلاق. گۆلدمانى فۆكۆس ل سەر بونىادى ھزرى كر ئەو ب جىھانبىنى دەپتە نواندن، كو دكەڧتە د ناڧبەرا بنەماپى جفاكى بى چىناپەتپا ئەوى دىبىتە دەرهاڧىژى قى جىھانبىنى و فۆرمىن ئەدەبى و ھونەرى و ھزرى ئەوین ئەقە جىھانبىنىبە ب سەردا زال و بەرھەم دىنىت،)) (عصفور، 1998: 108).

ب دپتتا گۆلدمانى بەرھەمى ئەدەبى تا رادەبەكى مەزن دەربىنى ژ ھوشمەندىيا كۆمەلى دكت د جفاكەكى ديار كرىدا. ئەقە ژى ھوشمەندىبەك دىنامىكە، پەيوەندى يا بەرھەمى ئەدەبى ب قى ھوشمەندىا كۆمەلىفە گۆلدمان دىژىتپى ەكھەڧىيا بونىادان (Homology of Structures). ژبەر ھندى بونىادى ناڧەكى بى بەرھەمى ئەدەبى پەيوەندىبەكا ھەقتەرىب و دناڧىكدا چوبى يا ھەى ب ئاڧاھىبى جفاكى دەستىشانكرىفە، (Swingewood، 1975: 23). واتە رەنگىن ھوشمەندىپن ل دەقە چىنەكا دياركرى يا جفاكى دەمان دەمدا دەربىنى ژ جىھانبىنى يا وى چىنى يان گرۇپى دكەن. ئەقەبە ھوشمەندىيا رىالستى دگوھۆرىت بۆ ھوشمەندىيا د شىاندا (عبدالعظىم، 1998: 59).² ئانكو ل گورەى مپتۇدا گۆلدمانى

هەستییکرنا داھێنەرە ب ئاریشین ژیا نا خو و نەخوشیین سەردەمی خو ب ریکەکا هونەر یا باوەرپیکری (عیلان، 2008: 257). لێ جیھانبینی ل گورە ی گولدامنی دەبرپینێ ژ "ھەمی ژیا نی" دکت و بلندترین رادی ھشیاریا دشیاندا یا گرۆپەک یا جینەکا دیارکرییا جفاکی پیکدئینیت (Swingewood، 1975: 24). ب کورتی ھەرەک Terry Eagleton (1981: 33) ئاماژێ پێ دکت ئەو تشتی گولدامنی دقت ب قی تیورا خو ئاشکرا بکت ھژمارەکا پەیوەندیین بونیادییە د ناھەرا تیکستی ئەدەبی و جیھانبینی و دیروکیدا. گولدامنی دقت نیشا بدەت کانی چاوا کاودانین دیروکی یین گرۆپەکی یا جینەکا جفاکی ھێنە جھگھوورین ب ناھەندگریا جیھانبینی و ی گرۆپی بۆ بونیادی بەرھەمی ئەدەبی.

3.2 میتۆد:

ئەق قەکۆلینە ھەرەک ژ ناھونیشانی دیار بزافەکە ژبو لیکۆلینا جیھانبینی نەفسەریین گەنج ل دەقەرا بەھدیانا پشتی شەری داعش. کو دوو رۆمانین د فان سالاندا بەلاقبوی و خواندەفانان پێشوازییەکا باش لیکری ھاتینە وەرگرتن وەک نمونین قەکۆلین، ئەو ژ رۆمانین (ناخین دەری) 2015 یا (ئومید سەگفان) و (ئاترا، دووماھی ئادەمی ل سەر ئەردی) 2017 یا (دیار ئەردەنی). میتۆد ئەنجامدانا قەکۆلینێ ژ بونیادگەریا پیکھاتەییە یا (لوسیان گولدامن). ژقی میتۆدی ژ گرنگیا سەرەکی ب تیرمی رەخنەیی ی میتۆدی "جیھانبینی" ھاتیە دان. یا زانایە د ریبازا خو یا بونیادگەریا پیکھاتەییە (گولدامن) ل سەر دوو میتۆدین جودا چووہ. میتۆد سەرەکی و ئیکەمین ئەو بوو یا د پەرتووکا (خوداوندی قەشارتی) دا پەیرە و کری، کو ئەق میتۆدە گرنگیی ب پەیوەندیین وەکھەق دکت د ناھەرا بونیادی ناھەکی تیکستی ئەدەبی و بونیادی زینھی ی گرۆپەکی جفاکی ی دەستنیشان کرد، واتە جیھانبینی گرۆپی نەفسەری د فەترەکا دەمییا دیارکریا. د قی میتۆدیدا (گولدامن) جەختی ل پروسین "رافەکر" و "شوقەکر" دکت. میتۆد و ی یا دووی گرنگی ب رۆمانی دەت، کو د پەرتووکا (بەر ب سوسیۆلۆژیا رۆمانی) دا ھاتیە پەیرە و کر. گولدامن (1975) د قی پەرتووکیدا دبیژیت فۆرمی رۆمانی ھاتیە گھوورین ژ ئەگەری وان گۆرانکاریین د کاودانین ئابوری پەیدا بووین د جفاکی سەرماہەداریی ئەورۆپیدا (Omar، 2016: 30-31). ئانکو وەسا بۆ دچوو کو فۆرمی رۆمانی گریدا کاودانین ئابوری و سیاسییە. بۆ سەلماندا تیورا خو لیکۆلین ل سەر رۆمانین (مارلوی و ناتالی ساروت و ئالان رۆب-گرییە) کرن.

بەری مرنا خو ب ماوەیەکی کیم، واتە دووماھیک پڕۆژی قەکۆلینا گولدامنی ل سەر درامایین (جان جینیت) بوون، لیکۆلین ل پەمی میتۆد و ی یا ئیکچووہ ئەو د (خوداوندی قەشارتی) دا پەیرە و کری. Irene Webb (1981: 74) د بیژیت: (ئەق لیزفرینا

ب ھاریکاریا جیھانبینی د زانین کانی جینەکا دیار کری یا جفاکی چ دقت ئەو جینا نەفسەر ئیک ژ ئەندامین وئ، (بوللور، 1984: 75).

ل گورە ی ئەق دیتنا گولدامنی یا ل دور رەنگین ھۆشمەندیا جینین جفاکی و جیھانبینی یا جینەکا یا گرۆپەک ژ گرۆپان دەبرپینێ ژ دکت، ئەگەر ئەم گرۆپی گەنجین کوردین د سەردەمی شەری داعشدا وەک گرۆپەک جفاکی ی بیزار ژ رەوشا ھەیی ل قەلەم بدەین، و مە بقیت بزانی گەنجان چ دقت و چاوا ھزر دکت، تشتەک بەرناقلە ئەگەر ئەم قەکۆلینا ل جیھانبینی و ان بکەین د ناھ بەرھەمی و ان یین ئەدەبیە.

2.2. جیھانبینی (رۆیە العالم، The World Vision)

جیھانبینی ئەو تیکەمی بنەرەتیە ژ تیورا بونیادگەریا پیکھاتەیی یا گولدامنی ئەو بنواشی قی تیوری ل سەر ھاتیە دامەزراندن، کو د پەرتووکا خو دا (خوداوندی قەشارتی) شوقە کری و ل سەر شانگەریین جان راسین و کتیبین ھزری یین بلەیز پاسکالی پراکتیزە کریە. کو بقی یەکی گەھشتیە و ی ئەنجامی کو پاسکال و راسین د نەفسینین خو دا دەبرن ژ جیھانبینیەکا تراژیدی یا رەشبین کرییە، کو سەرکانیا قی جۆرە جیھانبینی و ان بۆ ھزر و بیرین روحانیین مەزھەبی دینی جانسینی دزفن. گولدامن گەھشت بوو قی ئەنجامی ب ریکا پیکھە گریدانا جیھانبینی و جینین جفاکی، و دیتنا تراژیدی یا بزافا جانسینی و پەیوەندیا وئ ب خودانین ساکۆیی تۆبلمە ناھە. ³ دەربارە ی دانەنیاسینا جیھانبینی گولدامن (1976: 17) دبیژیت: ((ئەو من ب جیھانبینی ناھکری تیرمەکی گونجایە بۆ پیکھاتە یا تەمام یا ھزران، سەرۆشان و ھەستان ئەوین پیکھە ئەندامین گرۆپەکی جفاکی ب ھەقرا گریدەن... دیسان ئەوین وان ھەقدژ ددانن ل ھەمبەر ئەندامین گرۆپین دی یین جفاکی)). واتە ھەرەک Ameen Abdulqader Omar (2016: 22) قی دینتی شوقە دکت جیھانبینی دەبرپینێ ژ خواست و داخازین گرۆپەکی دیارکری ی جفاکی دکت، ئەو گرۆپی نەفسەر ئیک ژ ئەندامین وئ، قی گرۆپی دقت داخازین خو ب دەستقەیینن د مەملانا خودا دگەل گرۆپین/جینین دی یین جفاکی یین ھەقدژ.

بنەمایین فەلسەفی یین گولدامنی ریبازا خو یا رەخنەیی ل سەر ئافاکری گریدا ب قەکۆلینا سەرۆشتی ھۆشمەندیا جفاکی و ئاستین وئ یین جودانە، کو فان ل دیوچوونا ئەو ئاراستەکر بەر ب داریتنا تیکەمی "جیھانبینی" قە بچیت، ئەو رەنگەکی ھۆشمەندیی ل دەق جینەکا دیارکری یا جفاکی بەرجەستە دکت. ھەلبەت ئەق ژ ی وئ روانگی ئەو ھەر ھزرەکا میتافیزیکی رەد دکت، (Goldmann، 1976: 15). لێ د راستیدا زاراقی "جیھانبینی، World Vision" ھندەک فەیلەسوفین دی بەری گولدامنی بکار ئینا بوو وەک دیلتای و لۆکاشی، کو ل گورە ی لۆکاشی جیھانبینی رامانا

گولدامانی دووبارە بۆ میتۆدا ئیککی و بزافکرن بۆ قەدیتنا جوړی جیهانبینی ئاماژە یە بۆ وی راستیی کو گولدامانی ل داویی میتۆدا خوە یا ئیککی پەژاندیە و ب گونجایترین میتۆد زانییە))، ئەق قەکۆلینە ژێ بزافەکە ژبو پەیره و کرنا میتۆدا گولدامانی یا سەرەکی واتە قەدیتنا جیهانبینییا نفیسەران، واتە قەدیتنا وەکە قییا د ناقبەرا بونیادی زێھنی یی گروپی جفاکیی نفیسەران وەک چینا گەجان و بونیادی رۆمانین وان. ل مفا هاتییە وەرگرتن ژ ھندەک بۆچوونین میتۆدا وی یا دووی ب تابیەت ل بەرچا فوەرگرتنا کاودانین ئابوری و سیاسی د فەترەکا دیارکری یا دەمیدا وەک فاکتەرین بەیزین داریژتتا پیچکھاتا رۆمانی.

3. جیهانبینییا گەنجان پشتی هیرشا ریخراوا داعش بۆ 2017-2014

کارەکی گەلەکی ب زەحمەتە ئەم بشین پەیوەندیین جیهانبینییا رۆمانین گەنجان پالدەین بۆ گروپەکی جفاکی و ئایدیۆلۆژیا وی گروپی جفاکی ب تەمامی ھەر وەک گولدامانی ئەق چەندە کری سەبارەت درامایین (Racine) ی و ھزین فەلسەفی یین (Pascal) ی. ل ئەم دشین ھندەک ژ ئەقان جوړە پەیوەندیان پیشنیار بکەین د ناق رۆمانین گەنجاندا یین د ماوی شەری داعشدا (2017-2014) ھاتین نفیسین. بقی یەکی ئەم دی شین ھندەک ژ ئەوان پەیوەندیین (گولدامان) ی د پەرتووکا (خوداوندی قەشارتی) دا پیشنیار کرین پراکتیزە بکەین ل سەر رۆمانین گەنجان ل دەقەری د ماوی د ناقبەرا 2017-2014 دا.

د پەرتووکا (خوداوندی قەشارتی) دا (گولدامان) پیشنیار دکەت کو دشیاندا یە د کاودانەک دیارکریدا ھندەک پەیوەندیین وەکھەق دامەزینین د ناقبەرا جیهانبینییا گروپەکی جفاکی تابیەت و ئەو جیهانبینییا د ناق بەرھەمی وانئ ئەدەبیدا رەنگفەدەت. خالا دەستپیککی یا لیکۆلینەکا ب قی ئاوی تیکستە و جیهانبینی ژ قی تیکستی دەیتە زانین. ھەلبەت دەما سروشتی جیهانبینی دەیتە دیارکرن د ناق تیکستیدا، ھەر وەک گولدامانی ئەق یەکە پەیره و کری، پیدفیه قەکۆلەر بزافی بکەت ئەق جوړە جیهانبینی گێدەت ب جیهانبینی و کاودانین جفاکی یین گروپەکی جفاکی یی دیار کریفە. ھەر وەک پیشتر ژێ مە ئاماژە پیکری گولدامانی جیهانبینییا تراژیدی یا (راسین) ی گێدابو ب جیهانبینییا گروپی ئاینی یی جانسینیفە، ئەو گروپی (راسین) ئیک ژ ئەندامین وی.

ژبو دامەزاندنا پەیوەندیین وەکھەق د ناقبەرا گروپی جفاکی/چینا گەنجاندا ل ھەریم کوردستانا عیراقی، فەرە ل دەستپیککی ئامازئ ب ئەوان کاودانین جفاکی بدەین یین وەکری جیهانبینییا کا ھەقشک د ناقبەرا گەنجاندا پەیدا بییت، کو ل گورە ی میتۆدا گولدامانی ئەق کارەک گرنگە. پینگاقا دووھم ژنوی دی د ناق تیکستیدا ل ئەقان جوړە

پەیوەندیان قەکۆلین. یا دیارە ل ھەریم کوردستان قەیرانان ل سالا 2014 دەستپیکری، ل مەھا نیسانی پەیوەندیین ھەولیر و بەغدا گەھشتن خرابترین ئاست ژ ئەگەری ناکۆکی و نەلھەق ھاتنا ئەوان ل سەر بودجا ئیحادی یا ھەریم کوردستان و د ئەنجامدا پشکا ھەریمی ژ بودجە ی ھاتە برین. ل تەباخا ھەمان سال گروپی تیرۆستی داعش ژ چەند ئالییەکانفە ھیرش کرنا سەر ھەریم کوردستان کو بوونە ئەگەرا قوربانین گیانی و ئابوری و بارگرنییەکا مەزن بۆ ھەریمی، کو نیزیکی دوو ملیون ئاواران قەستا ھەریمی کر، د ھەمان دەمدا بەھایی نەفتی ژێ روژ بۆ روژ بەرھەق نزمیقفە دچوو و پەیوەندی د ناقبەرا پارتین سیاسی کوردستان ژیدا بەرھەق ساریی و مملانین دژوارفە دچوو. ل شارەزایین بیافی ئابوری د ئەوی باوھریدا بوون کو زیانا مەزن یا ب ھەریمی کەفتی ژ ئەگەری و بەرھینانا شاش و گەندەلی و زیدەکرنا فەرمانبەر و دەزگەھین حکومەتی بوو، دیسان پالیشتی کرنا تەقاهی ل سەر نەفتی وەک تاکە ژیدەری داھاتی (العالم، 2017). ئەقان کاودان و قی نەدادپەری و گەندەلییا ریخستیا دەھاتە پەیره و کرن و ئەکتیف نەکرنا کەرتین مینا پیشەسازی و چاندنی و گەشتوگوزاری وەکر گەنج ب زەحمەت دەرھەتین کاری پەیدا بکەن و ریژەکا مەزنا دەرچوویین زانکو و پەیمانگەھان بیکار و ھەزار بمین. ئەق گەنجین بیکار ژ پاشەرۆژی د بییھی و ژ ژاینا خوە یا قەیرانوی د بیزار وەک چینەکا جفاکی ھیقی و ئارمانجین ئەوان ئیکن. د دیتن و دەرپینین خوەدا د رەشبین و بیئومیدن، واتە ھەست ب تراژیدییا ژیان دکن.

ژبەر ئەقان کاودانین ل سەری ئاماژە پیھاتیدان جیهانبینییا گەنجین نفیسەر ئەوا د رۆمانین خوەدا دەرپین ژێ کری وەکھەقییەک تیدا دەیتە دیتن. کو ئەو ژێ رەد کرنا نەدادپەروہییە. ئەق گەنجە دبین کو باشتربوونا رەوشا جفاکی و بەختەوہریا کەسۆکی گریدای دادپەروہریا جفاکی و پاراستنا بە یین بلندین مرقاھتی و یەکسانینی د ئەرک و مافاندا. نفیسەر دیار ئەرەدنی د رۆمانا (ئاترا) دا ب رەنگەک جەقەنگی ل ب پەیامەک ئاشکرا ل دژی نەپەکسانی و گەندەلییا ل وەلاتی خوە رادبیت. ئیک ژ دارین دارستانی (کو ئەق دارستانە جەقەنگە بۆ کوردستانی) ب ئەقی رەنگی بەحسی سەرورین دارستانی دکەت:

"وی ھەردەم رەخنە ل ریبەر و سەرورین دارستانی دگرت، ھەردەم دگوت، ھوون دورست نینن، ھوون دارین دز و گەندەلن، ھوون ب تنی بۆ سۆتنی دباشن، چو کارین دی ب ھوہ ناھین کرن. ھەر ئاقەکا پاقر ھەبیت ھوون دمیزن. شتلین وە ل بەر لیقا روویاری کەیف و سەمای دکن و یین دارین بی کەس ژێ، روژەکا تەمام د خزمەتا ھوہدانە، ب تنی بۆ فرەکا ئافی، نەکو دا بەلگین خوہ پی بشون و ژ توژی پاقر بکن، بەلکو داھە خون و ژ تێھنادا ھشک نەبن." (ئەرەدنی، 2017: 10-11)

جفاکی یا ب سەر هەریما کوردستانیدا هاتی هەر ژ قەیرانا دارایی و هەتا هیرشین تیرۆستین گروپی داعش و فەرژین ئوی هیرشی دزقرینن بۆ شاشین دەستەلاتا سیاسی. دیسان زالبونا ئەقان جۆرە بەر پرسیان وەک قەدەر تەماشە دکنی و هزر دکن کو ئەقە ژ وان تشتانە بین کو دشیاندا نەبیت بەین چارەسەرکن. ئەقە ب خوە ژی ئەگەر پەیدا بونا جیهانبینیا تراژیدیە د بەرەمەین واندا. ئانکو ب گشتی بەرەمەین هەردوو نقیسەران سەبۆرین رەشبین و تراژیدی بین جینا جفاکی یا ئەوانن. لەوما جیهانبینیا ئەوان و تیکستین ئەوان جیهانبینیهک رەشبین و تراژیدیە. ئەقە ژی د گەل دیتنن گولمانی د گونجیت دەما بەحسی ئافراندنا بەرەمی ئەدەبی و رەوشا نقیسەری دکەت. گولمان (1976: 19) دبیزیت: ((ژیان و فاکتەرین سابکولۆژی بین نقیسەرەک دیارکری مل ب ملی فاکتەرین جفاکی و دیرۆکیفە بەشداریی د ئافراندنا بەرەمی ئەدەبیدا دکەن)).

4. ئەنجام

1. رۆمانین هەر دوو نقیسەران (ئومید سەگقان و دیار ئەرەدنی) سەروکانیا نەخۆشی و رەوشا خرابا جفاکی بۆ نەدادپەرەری و نەیکسانی دزقرینن ژ ئالیی جینا دەستەلاتدارقە.
2. رەشبینی و خەموکی و بیزاری ب سەر هەردوو رۆماناندا یا زاله، ژیدەرئ وی ژی ژ دەستدانا بەهین جفاکی بین بلندە و داگەقتنن د بارئ جفاکی و ئابوری و سیاسیدا. ئەقە جیهانبینیا تراژیدی ژی پەیدا دکەت ل گورە (گولمانی).
3. پرائینیا نەکەتە و نەخۆشبین کارەکتەرین رۆمانان بۆ فاکتەرئ قەزا و قەدەر دزقرن. دیسان ئەوا ب سەرئ ئەوان دەیت د شیاندا نینە بەیت چارەسەر کرن نەک نەهاتیە چارەسەر کرن. واتە جیهانبینیا نقیسەر و رۆمانین وان جیهانبینیهکا تراژیدیە، کو ئەقە ژی ب دروستی د گەل بۆچوونین گولمانی دگونجیت سەبارەت سەدەمەین پەیدا کرنا جیهانبینیا تراژیدی. ئانکو پرائینیا پیتەر و فاکتەرین کۆنتیکستی بین گولمانی د پەرتووکا (خوداوەندی) فەشارتی) دا پشینیار کرین ژ بۆ زال بوونا جیهانبینیا تراژیدی ل سەر بەرەمی ئەدەبی د قان دوو نمونین فەکۆلینیدا دەینە دیتن، ژ هەردوو ئالیدین کۆنتیکستی ئەوان و گروپی جفاکی بی نقیسەرین وانقە.

5. پەراوین

1. نافئ پەرتووکئ بی درست (The Hidden God: A Study of Tragic Vision in the Pensées of Pascal and the Tragedies of Racine - خوداوەندی فەشارتی: فەکۆلینا جیهانبینیا تراژیدی د هزین پاسکالی و تراژیدین راسیندا)، ئیکە ژ پەرتووکین سەرەکی د بیافی جفاکانسیا مارکسیدا و بنگەمی سەرەکیی بونیادگەری یا پیکهاتەیی یا گولمانی، ل سالا 1955 ل فرەنسا هاتی بەلافکرن و ل سالا 1964 بۆیە ئنگلیزی و ل لەندن بەلاف بوویە. د بەشی ئیکی بی فئ پەرتووکیدا وەک گرنگترین پەرتووکا گولمانی د

بۆ نمونە قەدەر (کەژۆی) ژلی کو بی دایک و بابییا ئوی بیو تراژیدیا دژیانا ویدا، چیکرنا کەقالی وی ژ ئالیی (زامدار) یقە و فرۆتتا کەقالی و نەشیا نا (کەژۆی) بۆ دەستقەئینانا کەقالی ژ رۆخسارئ وی هاتی چیکرن بیوون گریبەکا دەروونی و ژیدەری نەخۆشبین ئوی. هەتا گەهشتی ئوی رادەوی سەرا د زینا وی کەقالی بچیت د زیندانیقە (ل 86-91)، و هەتا ژ زیندانئ دەر دکەقیت داپیرا ئوی ژی یا مری (ل 129). دەما کو دایک و بابین (کەژۆ) ل پەیدا بوی ب قەزا و قەدەر ب ترومبیللا بابئ خوە د هیت کوشتن. (زامدار) کەسایەتی تەوهری بی رۆمانئ ژی د ژیانەک رەشبین و تراژیدی و خەمناکدا دژیت. ژیدەری سەرەکی ژی بی ئەقان نەخۆشبیان گریدای چارەنقیسی ئوی بی تراژیدی قەزا و قەدەر. دەما (زامدار) ی زانی ئو ژنا ل مالا وی پیرەمیری هەقالی خوە دیتی و سەرنجا ئوی راکیشای (کەقال)، هەر ئو ژن (دلۆپ) هەقژینا ئویبە یاکو ئوی هزرکری کو یا ب خیانەت کوشتی. دیسان د هەماندەمدال (زامدار) ی زانی ژی (کەژۆ) کورئ ویبە (زنار) ئوی ل بەرزەبوی پشتی هەلا کوشتنا دایکاوئ. ژبوی کو چارەک دی نەکەقن د ژیان (زامدار) ویدا دایک و کوری پلان دانا بچن رۆژەلاتئ کوردستانی، ل (زامدار) ب سەر پلانا وان هەلبوو، ئەقجار داکو ب وانرا بگەهیت و نەهیلیت ژ دەست بچن ترومبیل بلەزەکا گەلەک زیدە هازووت و بەر ب ئەوان چوو. فێچار ب درستی ژن و زارۆکی خوە کورتن ب روودانا ترومبیلئ و نەشیا نا کونترۆل کرنا ترومبیلئ. پشتی ژ بەر بوویەری پۆلیسان ئو گرتی د زیندانیدا خوە خەندقاند (ل 266-268). ئەقە قەدەر و چارەنقیسی تراژیدی بی ئەقان کارەکتەران و پرائینیا کارەکتەرین دی ژی بین ئەقئ رۆمانئ د زقرن بۆ داگەقتنا بارئ جفاکی د ناڤ کۆمەلگەها رۆمانیدا و داگەقتنا بارئ جفاکی و ئابوری و سیاسی د ژینگەها نقیسەری رۆمانیدا. دەما نقیسەر ددەت خوەیا کرن بابئ لەهەنگئ تەوهری (زامدار) ی پشتی سەرهلدانئ و پشتی بوویە بەرپرس د پارتیا دەستەلاتداردا ل زاخۆ ئو دەولەمەند بیو. ئەقە ژی بەرۆقارئ حەز و قیانا لەهەنگی (زامداری) بوو ((رۆژ ب رۆژ پۆستی باقئ من بلندتر دبوو و رەوشا مە یا ئابووری د دەمەک کورت دە گەلەک بلند بوو. ئیدی گەهشت وی رادەیی مە خولام و زیڕەقان هەبوون. ل ئەز قەت پئ دشاد نەدبووم. هەلبەت مۆڤ د تارستانئ دە بەهائی خورئ دزانە)) (سەگقان، 2015: 150). واتە ئو جیهان و بەهین بلندین ژیانئ ئەوین قارەمان لیدگەرەیت ب دەستناکەقن و دەستقالاتا ژ لیگەرینا خوە دزقریت، کو ژ دەستدانا ئەقان بەهین بلند ژی هەروەکی مە ل سەری دیار کری د بونیادگەریا پیکهاتەیی یا گولمانیدا دبیتە ئەگەر جیهانبینیا تراژیدی.

جینا گەنجین ولاتی بین کو ئەقە هەردوو نقیسەرە نوینەراتییا وان دکەن بیزار و رەشبین و خەمانکن ژ رەفتارین سەردەست و ریبەرین خوە. ب ئاویەک نە ئیکسەر ئوی داگەقتنا ئابوری و سیاسی و

رۆژە، مامەند (2016). (داعش و ئاسایشی نیشتمانی کوردستان). کوردستان و پۆست-داعش. ناوەندی لیکۆلینەوهی رووداو. هەولێر، ل ل 72-84 سەگقان، ئومید (2015). ناخین دەزێ. رۆمان. پەرتووکخانا خانی: دەوک. عبدالعظیم، صالح سلیمان (1998). سوسیۆلۆجیا الروایە سیاسیە. القاەرە: الھیئە المصریە العامە للکتاب. عصفور، جابر (1998). نظریات معاصرة. دمشق: دار المدی. عصفور، جابر (1981). "عن البنیویة التولیدیة، قراءة فی لوسیان جولمان". مجلة فصول، المجلد الاول، العدد الثاني. الھیئە المصریة العامە للکتاب. عیلان، عمر (2008). فی مناہج تحلیل الخطاب السردی. دمشق: اتحاد کتاب العرب.

2.6. ب زمانی ئینگلیزی:

Eagleton, Terry (1981). *Marxism and Literary Criticism*. 2nd ed. London: Methuen and Coltd.
Goldmann, Lucien (1969). 'The Structure of Racinean Tragedy'. Racine, ed. R.C. Knight. London: Macmillan.
Goldmann, Lucien (1975). *Towards a Sociology of a Novel*. Trans. Alan Sheridan. London: Tavistock Publications.
Goldmann, Lucien (1976). *The Hidden God, a Study of a Tragic Vision in the Pensées of Pascal and the Tragedies of Racine*. Trans. Philip Thody. London: Routledge and Kegan Paul.
Omar, Ameen Abdulqader (2016). *The Iraqi Kurdish Novel, 1970 – 2011: A Genetic-Structuralist Approach*. Unpublished Ph.D. thesis. Presented to the University of Exeter.
Orr, John, (1977). *Tragic Realism and Modern Society*. London: MacMillan.
Swingewood, Alan (1975). *The Novel and Revolution*. London: Macmillan Press.
Webb, Irene (1981). *Social Class and the Tragic Vision in Hardy's Novels: an Examination of Lucien Goldmann's Genetic Structuralism*. Unpublished Ph.D. thesis. Presented to the University of Lancaster .

شروقه کرنا میتۆدا وی یا ره خه بیدا تیگه ه و مه ره مین خوه ژ جیهان بینی ئاشکرا دکه ت. به شی دووی یی ترخان کریه بۆ پراکتیزه کرنا میتۆدا وی ل سهر درامایین راسین و هزین فله سه فی بین پاسکالی، کو سی که ته گوریان بۆ ستراکچهری دووباره کری د به ره مین واندا دیاردکه ت، ئه و ئی نه فه نه: مرۆقه، جیهان و خودی. 2. مه به ست ژ هۆشمه ندیا ریالیستی ئه وه یا گولدمان بۆ دچیت کو ئه هۆشمه ندییه ب ره نگه ته جریبی ل سهر ئاستی نه رینی یا هه ی، و یا چارچووه کریه ب تنی د هشیاری یا ل سهر ده می نهادا (عصفور، 1981: 85). هۆشمه ندییا د شیاندا ئی ژ هۆشمه نییا ریالیستی په یدا دبیت، ئی ژی د بۆرینیت دا هۆشمه ندییا پاشه روژی پیکینیت... ئه گه هۆشمه ندییا ریالیستی یا گریدای بیت ب وان ئاریشین توشی چینا جفاکی یا گروپی جفاکی دین، ژ نه جامی په یوه ندیین هه قه د گه ل چینین دی یا گروپین دی بین جفاکی هۆشمه ندییا دشیاندا یا گریدایه ب چاره سه رین ریشه یی ئه وین نه ه قینه ده ستنیشان دکه ت داکو ئاریشین خوه نه هیلیت، دیسان دگه هته په یه کا هه قسه نگی د په یوه ندیین خوه دا دگه ل چین و گروپین دی (ه.ژ: ه.ل). د میتۆدا خوه یا بونیاده گی یا پیکهاته بیدا گولدمان هژماره کا زاراه و که ره ستین ره خه به یی ب کار دئینیت، وه ک (هۆشمه ندیا ریالیستی، هۆشمه ندییا د شیاندا، بونیادی نامازه که، جیهان بینی، وه که ه قییا بونیادان، رافه کرن و شروقه کرن). ئی نه ه قه کلزینه ب تنی د د چارچووه جیهان بینی دا کارکه ت، له وما ئالافین دی بین ره خه به یی نه هاتینه شروقه کرن. 3. خودانین ساکوی تۆلمه نان ئه و چینا جفاکینه ئه وین وه ک خوین ژ چینا تۆبلان نه بوون به لکو وان La noblesse de Robe پۆستین ئیداری و سالوخته تین تۆبلان کریبوون ل فره نسا ل دوماهی سه دی شازدی.

6. لیستا ژیدهران

1.6. ب زمانی عه ره بی:

العالم (2017). (کیف یمن حل الأزمة الإقتصادية في إقليم كردستان؟). مالپه ری قناه العالم، ژ: <http://www.alalam.ir/news/1910252/%D9%83> ئه ره دنی، دیار (2017). ئاترا، دووماهی ئاده می ل سهر ئه ردی. رۆمان. پەرتووکخانا خانی: دەوک. بویلور، ولیم (1984). مدخل الی علم الاجتماع الادبی. ت: ابراهیم خلیل. مجلة الاقلام. العدد العاشر. تشرين الاول.

الرواية والمعاناة: رؤية العالم للشباب بعد هجمات داعش، 2014 – 2017

الملخص:

هذا البحث محاولة للتوغل في الرواية الكوردية لما بعد هجمات داعش على اقليم كردستان (201 – 2017)، وتحت ظروف اجتماعية – سياسية خاصة. اذ حاول البحث ان يسلط الضوء على مدى تأثير تلك الظروف على الروائي الكوردي في رؤيته وقراءته للعالم. ولتحقيق هذا الغرض تم اخذ روايتين لكاتبين شابين كنموذجين هما، (ذوات فاطرة – ناخين ده رزي) 2015 للروائي (ئوميّد سگفان) ورواية (ئاترا) 2017 للروائي (ديار ئه رەدنی). ولتحقيق الاهداف المرجوه كان لابد من الاستعانة بنظرية كاطار ومرجع للتطبيق، نظرية لها اهتماما واضحا بالخلفية الاجتماعية – السياسية، وتعد النظرية البنوية التكوينية ل (لوسيان كولدمان) من النظريات التي تبين العلاقة بين الادب وثنائيا المجتمع. ولأجل تحقيق اهداف البحث تم اختيارها، ويجدر الاشارة هنا الى ان البحث ركز فقط على اكتشاف رؤية العالم، اي الرؤية النقدية ل كولدمان التي تطرق لها في كتابه والذي يعد من اشهر مؤلفاته والموسومة ب(The Hidden God – الاله المخفي). وكما هو معروف فان الكتاب يعد الاساس الاهم للنظرية البنوية. وبتطبيق هذه النظرية فان هذا البحث عمل على تحقيق وبيان اسباب خلف رؤية العالم التراجيدي السوداوي تحديدا في روايات هذا العصر من مسيرة الشعب الكوردي.

الكلمات الدالة: الرواية، الشباب، رؤية العالم، هجمات داعش.

Fiction and Suffering: The World Vision of Young Authors' Fiction, Post-ISIS Attack, 2014-2017

Abstract:

The present study examines Kurdish novels written under particular socio-political conditions post-ISIS attack 2014-2017. The study is an attempt to investigate the degree to which these circumstances influenced young authors' world visions. For this purpose, two novels written by young authors have been chosen as samples for the study: *Naxên Derizî* (The Cracked Psychologies) by Omêd Segvan in 2015; and *Atra* (Atra) by Diyar Eredînî in 2017. In order to conduct the present study, it is essential to use a theory which considers socio-political context. Lucien Goldmann's genetic structuralist approach, which relates literary works to social affairs, has been chosen as a theory for the study. However, the study is concerned only with 'world view', a concept which Goldmann set out in his famous book *The Hidden God*. This book is fundamental to Goldmann's genetic structuralist approach. By applying Goldmann's theory to the selected novels, the reasons behind the tragic view discernible in the novels of this period in Kurdish history will be apparent.

Keywords: The Novel, Young Writers, The World Vision, ISIS Attack.